

Ajankohtaiset

Lauri Honko -luento

Turun yliopiston folkloristiikan ja uskontotieteen 60-vuotisjuhlan Lauri Honko -luento

Lassi Saressalo

Turun yliopiston vertailevan kansanrunoudentutkimuksen ja uskontotieteen laitos perustettiin vuonna 1963. Osana nykyisten oppiaineiden, folkloristiikan ja uskontotieteen 60-vuotisjuhlataivalta järjestettiin Turussa 2.12.2023 ensimmäinen Lauri Honko -luento. Luentosarjasta on tarkoitus tulla vuosittain toistuva. Luennoimaan kutsuttiin Hongon oppilas FT, dosentti Lassi Saressalo. Oheinen teksti on muokattu tästä luennosta.

Hyvät professori Lauri Hongon ystävät, kollegat, oppilaat, hyvät läsnäolijat. Olen Lassi Saressalo, syntynyt vuonna 1948 Virolahdella. Tulin opiskelemaan Turun yliopistoon vuonna 1969 suomen kieltä, kansatiedettä ja kansanrunoudentutkimusta (folkloristiikkaa). Tulin Fennicumiin, vuonna 1968 valmistuneeseen kansallisten tieteiden rakennukseen.

”Miksi Turkuun”, kysyi sen aikainen yliopistomme rehtori, sittemmin akateemikko Tauno Nurmela, joka vielä tuolloisen tavan mukaisesti otti henkilökohtaisesti vastaan kaikki uudet opiskelijat. Hän näki papereistaan, että olin kirjoittanut ylioppilaaksi Lappeenrannan lyseosta. ”Miksi Turkuun, miksi ette menneet lähiyliopistoon, Helsinkiin.” Reagoin nopeasti – olinhan kuullut viipurilaisperäisestä Nurmelasta jo aiemminkin: ”No, kun lähikaupungissani Viipurissa ei ole suomenkielistä yliopistoa”. Tämän hän muisti aina kun myöhemmin yliopistohallinnossa tapasimme.

Kun opiskelin ja sittemmin myös työskentelin laitoksessa, jonka nimi oli vertailevan kansanrunoudentutkimuksen ja uskontotieteen laitos, sittemmin folkloristiikan ja uskontotieteen laitos, tulivat myös uskontotieteilijöiden ajatukset tutuiksi. Tuosta monipuolisesta laitoksesta valmistuin filosofian kandidaatiksi – nykyisin siis maisteriksi – vuonna 1973.

Tulin siis Turun suomalaiseen yliopistoon ja oppiaineeseen, joka oli irtautumassa selvästi – näin myöhemmin ajateltuna – entisestä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunous-arkistokeskeisestä kansanrunoudentutkimuksesta ja suuntautumassa kulttuurien tutkimukseen pitkälti Lauri Hongon tuomien amerikkalaisten kulttuuriantropologisten virtausten myötä. Honkohan toimi vuosina 1961–1962 Kalifornian yliopiston vierailevana professorina ja toi palatessaan mukanaan Suomeen, ja sittemmin myös laajemminkin Pohjoismaihin,

kulttuuriantropologista näkemystä kansanperinteen tutkimukseen. Samalla mukana tulivat myös luodut kontaktit yhdysvaltalaisiin tutkijoihin. Esimerkkinä tästä uudesta suuntauksesta oli tenttikirjallisuuteen otettu teos *Kulttuuriantropologia* (Honko ja Pentikäinen 1970). Tämä oli monelle opiskelijalle, myös meikäläiselle, aikamoinen silmien avaus uuteen maailmaan, ja maisemiin, joissa antropologi Bronisław Malinowski pystytti telttansa Trobriandien rannikolle ja *kiriwinalaisten liliu* -riitti tehtiin meille tutuksi.

Opinnot etenivät ja huomasin – Suomen koululaitoksen ja koululaisten siunatuksi onneksi – ettei minusta tulisi suomen kielen opettajaa, saati sitten kaunokirjailijaa, ja hakeuduin suomalaisen ja vertailevan kansatieteen piiriin. Professorina oli tuolloin Ilmar Talve. Samalla opiskelin folkloristiikkaa. Innoissani luin kansatieteen approbaturin tenttikirjat ja ilmoittau-
duin kansatieteen tenttiin, kunnes amanuenssi Virpi Nurmi ystävällisesti huomautti, että peruskurssi olisi kyllä käytävä ensin!

Osallistuin alusta alkaen oppiaineen opiskelijatoimintaan NEFA ry:ssä ja kävin myös muis-
taakseni Nirvanan, siis uskontotieteen opiskelijoiden, järjestämässä iltaseminaareissa, joissa käsiteltiin erilaisia kulttuurien tutkimuksen keskeiskysymyksiä Lauri Hongon alustusten perusteella ja pitkälti seurustellen. Toiminta yhteispohjoismaisessa opiskelijajärjestössä NEFAssa, joka siis on mielikuvitusta vaativa lyhenne nimestä *Nordisk-etnologisk-folkloristisk arbetsgrupp*, antoi pieniä valmiuksia tuleviin tehtäviin pohjoismaisella tasolla. Sivumennen voin todeta, että minut valittiin tuon pohjoismaisen opiskelijajärjestön varapuheenjohta-
jaksi Bergenissä. Asiasta minulle kertoi mukana ollut Solveig Sjöberg, kun en itse kielellisistä syistä norjalais-tanskalaisvoittoisessa kokouksessa asiaa ymmärtänyt. Mutta kaikki kehittyi, myös taju ymmärtää jopa puhuttua tanskaa.

Kesällä 1972 rakentelin professori Talven toimeksiannosta kansatieteen tutkimusapulaisena Liedon Vanhalinnan silloiseen navettaan etnologista perusnäyttelyä, kun loppukesällä Lauri Honko värväsi minut työskentelemään laitoksensa arkistoon. Ensin *Inkerin henkinen kansanperinne* -hankkeeseen ja sittemmin *Saamelaisen folkloren* tutkimusprojektiin. Ehtona oli, että ottaisin pääaineekseni folkloristiikan. Näin sitten siirryin siihen maailmaan.

Tuohon aikaan oppiaineen henkilökunta liitettiin eräisiin alan tieteellisiin seuroihin, mikä tietenkin edellytti muunmuassa vierailevien luennoitsijoiden kuuntelemista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen Uskontotieteellinen Seura ja niiden vierailevat luennoitsijat tulivat tutuiksi. Opiskelu- ja työpaikkani eri tehtävissä vuodesta 1968 vuoteen 1987 oli Fennicum – kansallisten tieteiden pyhäkkö Turussa. Nyt ikävän säälittävässä tilassa ihmisistä tyhjänä, mutta hometta täynnä.

Sisälle kulttuurien tutkimukseen

Ensimmäinen osa-aikainen työpaikkani Fennicummin alakerrassa, ei kellarissa – sinne minut sijoitettiin myöhemmin – oli TKU-arkisto ja siellä tehtäväkenttänä inkeriläisen henkisen kansanperinteen tutkimusaineiston järjestäminen. Se oli ensimmäinen tieteellinen kosketukseni itämerensuomalaiseen vähemmistökulttuuriin ja samalla vähemmistöloreen, josta tavallaan tuli sitten tieteellinen kohtaloni. Opin käsitteen inkerinsuomalainen – siis äyrämöiset ja savakot – ja sen myötä myös tutustuin itämerensuomalaisiin naapureihin, vatjalaisiin ja inkerikkoihin. Noista kahdesta viimeksi mainitusta jo katoavista pienkansoista sain loppujen lopuksi vuonna 2021 Kati Kallion ja Riho Grünthalin kanssa toimitettua teoksen *Inkerikot*,

setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet (Kallio, Grünthal ja Saressalo 2021). Itse asiassa olin jo aiemmin käsikirjoittanut Tampereen museokeskus Vapriikkiin näyttelyn vepsäläisistä ja toimittanut siihen liittyvän oheisteoksen *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri* (Saressalo 2005). Jotenkin itämerensuomalaisten pienkansojen etnografia oli silloin ja on vieläkin lähellä minua!

Samalla pääsin Inkerin henkisen kansanperinteen aineiston kautta sisälle kansanuskoaineistoon. Ehdoton edellytys selviytyä tuosta Inkerin arkiston työstä oli tutustua Lauri Hongon tutkimukseen *Geisterglaube in Ingermanland I* (Honko 1962). (Lauri muuten kielsi ehdottomasti ikinä ketään käyttämästä kirjansa otsikossa käsitettä osa I – Geisterglaubesta ei tullut ikinä kakkososaa, vaikka me opiskelijatyönä aineistoa kovasti jalostimme lähinnä proseminaariesitelminä ja graduinakin.) Geisterglaube oli uutta amerikkalaista otetta tuova inspiroiva teos, joka toi nimenomaan empirian mukaan tutkimusotteisiin, ja tätä lähestymistapaa Lauri Honko opetti ja samalla korosti metodologisen ajattelun tärkeyttä. Onneksi olin koulussa lukenut pitkän saksan!

Jotenkin kummasti tuossa tutkimuksessa – ja sitten myös sen alkuperäismateriaaliin tutustuttuani – minulle jäi pysyvästi mieleen yksi kansanuskoon liittyvä kysymys. Mikä on ero uskomisen ja tietämisen välillä. Tuskin olen ensimmäinen, joka tätä on mietiskellyt, mutta niin Inkerin aineistossa kuin sittemmin myös saamelaisen kulttuurin supranormaalissa aineistossa, kokemuksissa, ja niiden kerronnassa, ja memoraateissa, tulee esiin kysymys: uskovatko ihmiset supranormaaleihin olentoihin, kuten me terminologiaa käytämme, vai tietävätkö he niiden olevan olemassa. Uskon, että tietävät.

Paran opetus

Lauri Honko antoi minulle pro gradu -tutkielman aiheeksi inkeriläisen varallisuudenkartuttajan, *paran*, tutkimisen. Niin syntyikin kesällä 1973 tutkielma *Inkerin Para*, joka oli itse asiassa lopulta tutkimus onnesta ja kateudesta (Saressalo 1973). Lauri tutustutti minut George M. Fosterin tutkimukseen *The Anatomy of Envy* (Foster 1972), jossa esitetään, että kateus on määräävä piirre ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa ja on samalla hänen edustamansa antropologisen käsityksen mukaan yhteisöjä käynnissä pitävä voima. Samalla on hyväksyttävä Limited Good -käsite, jossa lähtökohtana on se, että onnea on jaettu ihmisille epätasa-arvoisesti. Vaikka tasan jaettu onni olisi teoreettisesti mahdollista, jonkinlainen kommunismin ja kristinuskon hybridi, sellainen yhteisö ei pysy käynnissä: siitä puuttuu kaiken käynnissä pitävä voima, ristiriidat ja kateus toisen onneen. Negatiivinen kateus tuottaa negatiivista onnen hankintamagiaa, kun taas positiivinen kateus kannustaa yrittämään ja saavuttamaan saman tason kuin kadehdittavalla on, ja mieluiten vielä hieman lisääkin. Tämä ajatusmalli on saattanut sittemmin ohjata myös yhteiskuntapoliittista ajatteluani!

Kohti vähemmistötutkimusta

Inkeri-teema on seurannut elämäni tähän päivään asti. Tuon suomalaisen vähemmistön kohtalo on kiinnostanut minua jo ennen yliopistouraani, ja tämä Inkerin tutkimuksen vaihe lienee ollut sysäyksenä omaan kiinnostukseeni vähemmistöproblematiikkaan ja -politiikkaan. Kiinnostus johti yhteistyöhön FT Toivo Flinkin ja myös Inkerin Liiton kanssa ja lopulta jopa Tampereella, Tartossa ja Pietarissa esitettyyn näyttelyyn inkerinsuomalaisista ja siihen liittyvään oheiskirjaseen suomeksi, viroksi ja venäjäksi (Saressalo 2000a; 2003). Näyttely

vietiin Pietariin kaupungin 300-vuotisjuhlavuonna 2003 ja sain kertoa televisiossa 60-miljoonaiselle katsojajoukolla, että Pietari on perustettu suomalaiselle maaperälle!

Tuo inkeriläisten kanssa tehty kenttätö oli jo valmis, kun astuin remmiin ja hoitelin arkistointitehtäviä. Tämä haastattelutyö oli alkuaan jo Martti Haavion aloittama hanke. Informantit olivat pääsääntöisesti joko Suomessa tai Ruotsissa asuvia pakolaisinkerinsuomalaisia, joskin aineistoissa oli mukana runsaasti myös vanhempaa materiaalia muun muassa niin sanotusta Viron Inkeristä, siis Narvajoen itäpuoleiselta osalta Viroa, joka sittemmin jäi Neuvostoliitolle. Tähän aineiston arkistointivaiheeseen liittyy myös yksi julkaisuni, *Inkerin henkisen kansanperinteen aihehakemisto* (Saressalo 1981a), joka oli hakemisto arkistoaineiston löytämiseen niin hakusanoittain kuin motiiveittain ennen tietokoneaikaa. Olin siis koodaaja ennen koodaajien ammattikuntaa!

Sittemmin Inkerin aineistot ja saamelainen folklore olivat minulle annettujen luentotehtävien lähtökohdat, Inkerin osalta nimenomaan kansanusko. Lauri Honko pisti minut opettelemaan lähes ulkoa Lauri Simonsuuren teoksen *Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen* (Simonsuuri 1961). Taas oli pitkistä saksasta apua! Motiiviluettelo oli käsikirjani, josta opetin kansanuskoa useamman lukukauden, vaikka en olekaan uskontotiedettä ikinä opiskellut. Olen sittemmin kuullut, että opiskelijat pitivät näistä tyyppiluettelosta kehittämistäni hyvistä tarinoista. Sain niihin toki muutakin sisältöä kuin elävää kerrontaa. Simonsuuresta oli muuten kovasti apua, kun sittemmin pidin seminaari-istuntosarjaa Bergenissä norjalaisesta kansanuskosta. Samat elementit!

Saamelaisen folkloren tutkimusprojekti oli Fennicumissa elävä toinen laaja keruuhanke, joka vei minut arktisiin kulttuureihin ja edelleenkin vähemmistöproblematiikkaan, nyt omissa kansakunnassa, toki vieraassa kulttuurissa. Talvadas-projekti on suurtyö, joka kokosi yhteen niin eteläisiä tutkijoita kuin myös saamelaisia, jotka olivat mukana keruutyössä ja myös arkistotyössä muun muassa kääntämässä saamenkielisiä haastatteluja suomeksi (Saressalo 1981b).

Mutta ennen kaikkea Lauri Hongon näkemys kenttätöön merkittävydestä kulttuurin tutkimuksessa ja myös vähemmistöproblematiikassa vaikutti siihen, että minä muiden hänen oppilaittensa lailla opin hakemaan tietoa sieltä, missä sitä luonnollisena löytyy: informanteilta. Vaikka se olikin alussa kohtalaisen teknistä haastattelua, jossa haettiin sitä tietoa, joka haastateltavien olisi pitänyt tietää ja sitä perinnettä, jota heidän olisi pitänyt kannattaa, oli se kuitenkin opettavaista.

Oli muuten kiinnostavaa arkistotyöskentelyssä havaita, että kun Talvadasen kylässä oli haastateltu asukkaita kaiken sen saamelaiskulttuuritiedon ja niiden motiivien perusteella, joita aiemmin oli arkistoihin kerätty, osaan teemoista ei saatu vastausta – ne olivat tuntemattomia kertomusaiheita. Mutta jo seuraavalla haastattelukierroksella, kun taas tivattiin samoja asioita, ne olivatkin tulleet tutuiksi. Näin talvadaslaisista tuli tavallaan itse itseään täydentävä perinnevarasto, joka haki puuttuvat ainekset muualta, kun ne itselle olivat olleet tuntemattomia. Tästä metodologisesta ongelmasta ei juuri ole keskusteltu.

Mutta nuo ensimmäiset kenttätökokemukset ja niiden takana jo malinowskilaiselta ajalta omaksutut käsitteet kuten osallistuva havainnointi, kulttuurin kenttätutkimus ja myös Laurin jo *Geisterglaubessa* käyttämä psykologisen funktionalismin teoria olivat jotain, jotka sitten

myöhemmin ohjasivat myös omaa päätyötäni, kenttätöitä Ruijassa kveenien parissa. Ehkä selkeimmät jäljet tuosta psykologisesta funktionalismista näkyvät artikkeleissani *The Threat from Without. An Examination of Defensive Ethnic Folklore* (Saressalo 1987) ja *Kadja-Nilla – avain perinteen sanottavaan* (Saressalo 1985), joissa pyrin pääsemään minulle vieraan kulttuurin folkloren sisään.

Osallistuvasta havainnoinnista voin antaa kuvaavan esimerkin. Pidimme kollegani Hannu-Pekka Huttusen kanssa kenttätöyökurssia, joka oli yhteinen folkloristiikan ja uskontotieteen opiskelijoille. Teimme pieniä kenttätöyöprojekteja, jotka dokumentoitiin ja joista opiskelijat sitten tekivät postereita tai muita tuotoksia muidenkin nähtäviksi. Yksi kohde oli turkulainen yleinen sauna ja siellä vielä silloin harjoitettava kuppaaminen, jota lähdimme dokumentoimaan. Kävikin niin, että ajan varauksen tehnyt saunotettava ei saapunutkaan, ja päätimme, että Hoo-Pee ryhtyy nyt sitten kupattavaksi. Niin kävikin. Kuvasimme koko aktin, kuinka assistentin selkänahasta tehtiin etnografista dokumenttia. Taiteellisen urani huippukohta on videon viimeinen otos, jossa assistentin veri spiraalina valuu valkoisilla kaakeleilla hävitäkseen viemäriaukkoon. Todella vaikuttava näky, joka kuulemma elää eräänlaisena kenttätöyödokumenttina edelleenkin oppiaineiden opetusmateriaalina!

Kohti perinne-ekologiaa

Talvadaslaiset elivät ja elävät todella erilaista elämää kuin me etelän asukkaat, ja heidän suhtautumisensa ympäristöön on kulttuurisesti erilainen. Rationaali, mutta samalla syvästi tunteva. Luonto on siellä enemmän osa ihmistä kuin se on meillä täällä. Olikohan tämä saamelaisen folkloren keruu- ja tutkimusprojekti juuri se, joka johti Lauri Hongon miettimään perinne-ekologiaksi sittemmin nimettyä ajatusmallia, ihmisen ja kulttuurin suhdetta ympäröivään luontoon ja laajemminkin perinteen sopeutumista ja perinneprosesseja koskevaan keskusteluun? Jo vuonna 1979 hän julkaisi artikkelin Perinteen sopeutumisesta (Honko 1979), jossa hän testasi termejä miljöömorfologinen ja perinnemorfologinen sopeutuminen. Nämä ajatukset johtivat sitten vuonna 1981 yhdessä ruotsalaisen Orvar Löfgrenin kanssa julkaistuu teokseen *Tradition och miljö* (Honko ja Löfgren 1981).

Tätä vaihetta omassa kokemusmaailmassani voinee kuvata seuraava tapahtuma. Olimme kollegani uskontotieteilijä Martti Junnonahon kanssa pikavierailulla Talvadaksessa ja toki haastattelimme sikäläisiä kertojia. Olimme siis perinneyhteisöstä vaikuttuneita – traditiodominanssi oli päällä! Palasimme takaisin vaeltamalla Tenolta luoteeseen, Paistunturin ylängön kautta Kevon tutkimusasemalle Utsjokivarteen, Kevojärvelle. Halusimme kulkea Tenoon laskevaa Niljokea ylöspäin paikalle, jossa oli ollut paikallisen suurmiehen Kadja-Nillan kesäpaikka rakennuksineen ja kummituksineen. Illan tullen yövyimme Paistunturin kupeessa paikassa, jossa oli meille kartasta näytetty Rasmusen perheen kammi. Se oli majapaikka niin riekonpyytäjille, hillankerääjille kuin jäkälän kokoajillekin. Pystytimme Suomen Akatemian omistaman keltaisen harjateltan. Huomasin, että Martti oli laittanut teltan niin, että sen naru kulki poikki maastossa näkyvän polun. Huomautin tästä; saattaa olla, että kufhtaret tulevat häiritsemään, jos teltan naru haittaa heidän kulkuaan. Martti se vaan naurahteli asialle ja mutisi jotain herkkätunteisista folkloristeista. Mielikuvani palautti mieleen tuon Lauri Hongon termin traditiodominanssi, jolla hän tarkoittaa ihmisen tietoa aktiivisesta perinteestä. No, Martti meni yöpymään telttaan ja minä halusin kokea, miltä tuntuu nukkua kammassa, jossa oli risuja patjana ja keskellä tulipaikka. Tähän sopii Hongon termi miljöödominanssi. Nukahdin ja jonkin ajan kuluttua heräsin leikkivien lasten ääniin. Pikaisesti ylös, eihän täällä

ketään pitäisi olla, eikä ketään näkynytkään. Ajattelin, että olinkohan kuullut kufhtarien lasten leikkivän (intressidominanssi). Menin takaisin kammiin ja sama toistui toisen kerran. Ei ketään missään. Aamulla kerroin tapauksista Martille, joka naureskeli entistä enemmän hullulle folkloristille, joka kertoo itse koetusta ylikuonnollisesta kohtaamisesta, eikä ymmärtänyt kuulleensa memoraatin! No asia jäi unholaan, kunnes parin vuoden kuluttua olin taas Kevolla ja keskustelin vapaasti erään paikallisen emännän kanssa, joka oli Tenonvarresta kotoisin. Kerroin, että olimme tulleet yli tunturin Talvadaksesta Kevolle ja että olin yöpynyt Rasmuksen kammissa. ”No, kuulitko sie niitä lapsia?”, oli spontaani kysymys.

Pohjoismaiseen maailmaan

Lauri Honko pestasi minut sitten johtamaansa Pohjoismaiseen kansanrunousinstituuttiin (Nordiska Institutet för Folkdikning, Nordic Institute of Folklore) vuonna 1974. Instituutti tunnettiin ja tunnetaan vieläkin tietyissä piireissä käsitteellä NIF. Uskon, että takana oli toimintani jo mainitun pohjoismaisen opiskelijajärjestön NEFAn tehtävissä ja sieltä saatu kontakti pohjoismaiseen kansankulttuurin tutkimusmaailmaan opiskelijatasolla. Lauri oli kiinnostunut tuosta pohjoismaisesta kulttuurien tutkimuksen opiskelijoiden yhteistyöstä ja selkeästi haki nuoria tutkijoita pohjoismaisen yhteistyön kentältä verkostoitumaan. Siitä kertovat NIFin moninaiset seminaarit, *Ämniskonferenssit*, *Arkiv- och dokumentationskonferenssit* ja *Forskarkurssit*, joihin hän haki esitelmöimään nimenomaan nuoria folkloristeja ja etnologeja – Pohjoismaissahan tätä eroa ei juuri oikeastaan enää tehty. Satuina olemaan lähellä: olin Fennicumissa. Siksi kait minä pääsin NIFiin töihin.

Tehtävä NIFin tutkimussihteerinä opetti sekin paljon. Ensinnäkin koko yhteispohjoismainen tieteellinen organisaatio, jonka osana NIF toimi, oli jo sinänsä erinomaisen mielenkiintoinen tehtäväkenttä. NIFissä tehtävänäni oli Gun Herrasen kanssa vastata seminaari-, kongressi- ja kokoustoiminnasta; minulla oli vielä talouden seurantatehtävä, Gunilla tiedotus kansainvälisellä tasolla. Työ instituutissa vei meidät jokaiseen pohjoismaiseen laitokseen, jossa perinteentutkimusta harjoitettiin, ja niiden ihmisten, tutkijoiden, tiedemiesten ja -naisten pariin, joita aiemmin olin tavannut vain kirjan sivuilla ja ehkä kaukaa myös erilaisissa konferensseissa kuten vaikkapa ISFNR:n isoissa tapaamisissa (ks. ISFNR). Myös kielitaito parani. Alkuaikoinani NIFissä laadittiin kokouksista keskustelupöytäkirjoja ja tässä Gun Herranen oli korvaamaton osaaja, kunnes hiljalleen passiivinen pohjoismainen kielitaitoni alkoi karttua.

Perinnejajit

Mielenkiintoisia olivat muun muassa Laurin johtaman työryhmän yritykset laatia yhteispohjoismainen sekä kansainväliseenkin tarpeeseen tarkoitettu *Termllexikon* – tieteellisten termien ja käsitteiden käsikirja nimenomaan folkloristiikan alalla. Itse työssä en ollut mukana, sihteerin hommia työryhmässä hoiti Gun Herranen. Hanke kuihtui lopulta omaan mahdottomuuteensa – ei kaikkea voi tiivistää termien tasolle. Mutta ehkä tuolloin viimeistään tarttui päähän termimäärittäjien tarpeellisuus, jotta ihmiset puhuisivat eri kielillä samaa kieltä. Tunnenkin jonkinlaista tuskaa, kun kuuntelen puheita julkkis-ihmisistä, jotka ovat legendoja jo eläessään tai peräti myyttisiä hahmoja.

Lauri Hongon monitasoinen nelikulmioiden rakennelma, joka lähtee käsitteistä myytti, satu ja tarina ja laajenee perinnejajianalyysiksi, on kuitenkin yksi termiosaamisen kulmakivi suomalaisessa folkloristiikassa (Honko 1967). Ja perinnejajianalyysihän on se, joka jokaisen oli

opinnäytteissään harjoiteltava. Loppuun vietynä se muodosti keskeisen tutkimusongelman muun muassa Marjut Huuskosen väitöskirjalle, jossa käytännössä tutkittiin saamenkielisten termien *máinnas* ja *muitalus* välisiä suhteita – kertomus ja muistelu (Huuskonen 2004).

Kulttuurien tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys

Lauri Honko kiinnostui 1970-luvulle tultaessa myös kehitysmaatutkimuksesta ja sitä kautta kulttuurien tutkimuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Hän näki, että kulttuurien tutkimuksella ja sen tulosten julkaisemisella oli selvä tehtävä yhteiskunnallisen ymmärryksen lisäämisessä. Lauri esimerkiksi ei koskaan kritisoinut minun osallistumistani niin opiskelija-yhteistyöhön, yliopiston ylioppilaskunnan hallintoon, yliopistohallintoon kuin Turun kaupungin kulttuurisektorin luottamustehtäviini, vaikka ne joskus saattoivat viedä työaikaakin. Hän ilmeisesti näki ne osana tutkijaksi hankkiutuvan yhteiskunnallista osallistumista. Uskoisin, että hänen huolensa kulttuuriperinnön suojelun merkityksestä kantautui myös hänen työntekijöittensä ajatusmaailmaan. Ainakin ne olivat mielessäni vuosikymmeniä myöhemmin, kun työskentelin Suomen Kotiseutuliitossa ja laajemminkin kulttuuriperintökysymysten parissa.

Arktisten kulttuureiden tutkimus jäi kuitenkin hiljalleen syrjään Lauri Hongon ajattelussa. Uskoisin, että yhtenä syynä oli 1970-luvulla aktivoitunut saamelainen emansipaatio, joka kyseenalaisti muiden kuin itse saamelaisten oikeuden tutkia näitä saamelaiskulttuurien osa-alueita. Viisaana tiedemiehenä ja ajattelijana Honko ilmeisesti näki, ettei kannata tuhata resursseja tuohon riitelyyn ja leimautua kolonialistiseksi tutkijaksi, ja näin Talvadas-projektin eteenpäin vieni jäi nuoremmille. Hankkeesta on toki siunaantunut lukuisa määrä proseminaaritason opinnäytteitä, graduja ja ainakin kaksi opinnäytemonografiaa, oman etnohistoriallisen katsaukseni lisäksi (Saressalo 1982a). Esille nousevat luonnollisesti Marjut Huuskosen ja Pasi Engesin väitöskirjat (Enges 2012). Ehkä tärkeintä kuitenkin on, että tuo kaiketi maailman suurin yhtä etnistä ryhmää koskeva arkistoaineisto on saatettu kyseisen ryhmän tai kyseisten ryhmien itsensä käyttöön: ensin Ylen saamenkieliseen radioon, sitten Inarin kansanopistoon, Giellas-instituuttiin Ouluun ja myös Juha Pentikäisen rinnakkaisena arkistokokonaisuutena Saamelaisten kulttuurikeskus Sajokseen Inariin. Lauri Honko ei näitä viime vaiheita enää nähnyt, mutta uskon, että hän olisi noihin perinteen palautusprosesseihin suhtautunut myönteisesti.

Saamen tutkimuksen sijaan Honko suuntautui nyt uusille tutkimusurille. Hänen mielenkiintonsa kohteena tuli olemaan kehitysmaakulttuurit ja laajemminkin kulttuuriperinteen suojelu, joka johti pitkälti hänen vaikutuksestaan vuoden 1989 folkloren ja kulttuuriperinteiden suojelua koskevaan Unescon julkilausuman syntyyn. Nykyisin se tunnetaan *Unescon yleissopimuksena aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta* vuodelta 2003. Tämä kulttuuriperinteen suojelukysymys ja immateriaalisen perinteen arvo on seurannut minua koko yliopistourani jälkeisen ajan kulttuurin hallintotehtävissä ja antanut eräänlaisen tukirangan muun muassa kotiseututyöhön, jonka tehtävissä olin työurani viimeiset viisi vuotta.

Tähän kehitysmaakysymykseen liittyy episodi, jossa olimme Laurin kanssa aluksi kovastikin vastakkain. Hän oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimies vuosina 1975–1988. Osana tuota kehitysmaakiinnostusta muistan hänen ottaneen esiin kysymyksen, voisiko Turun yliopiston arkistomme olla toimijana kehittämässä kansallista keskusarkistoa Tansaniaan. Kun tutkiskelimme tuota asiaa tarkemmin, uskalsin huomauttaa sen sisältävän näkemyksen

jonkinlaisesta uudentalaisesta tansanialaisesta yhtenäiskulttuurista. Se olisi poiminut sinänsä rajoiltaan keinotekoisien valtion alueen etnisten ryhmien kulttuuri-ilmaisuista osasia ja niistä olisi sitten johdettu uusi kokonaiskulttuuriarkisto, joka muodostaisi uuden tansanialaisen valtiollisen hyväksytyin kansallisen kulttuuriperustan. Eräässä mielessä siis kyse oli samasta prosessista kuin se, jota Suomessa oli tehty koko 1800-luvun ajan. Huomautin, että kyse ei ollut Tansanian alueen alkuperäiskulttuurien suojelusta ja niiden kulttuuri-irteiden tallentamisesta sellaisenaan, vaan valikoidusta kulttuuriirteistöstä, joka muokattaisiin uudeksi yhtenäiskulttuuriksi. En tiedä, vaikuttivatko nämä keskustelut siihen, että tietääkseni kyseisessä hankkeessa ei ainakaan suomalaisten osalta sitten edetty pitemmälle.

Kveenien pariin

Työurani Lauri Hongon kanssa päättyi konkreettisesti vuonna 1980, jolloin kauteni NIFin tutkimussihteerinä päättyi. Mutta ilmeisesti aika pitkälti Lauri Hongon vaikutuksesta sain kutsun lähteä yliopistonlehtori Bente Alverin viransijaiseksi Bergenin yliopiston Etno-folkloristiikan laitokselle (Etno-folkloristisk institutt). Siellä tapahtui sitten jotain, joka muuttikin eräässä mielessä tiedemiesurani suuntaa.

Bergenin yliopisto antoi lausunnon Norjan tutkimusneuvoston (Norges allmenvitenskapelig Forskningsråd) kyselyyn, mitä vähemmistöjä Norjassa tulisi oikein tutkia. Vastausluonnos tuli myös meille ja professori Brynjulf Alver pyysi minua kommentoimaan sitä. Huomasin, ettei vastauksessa, joka sisälsi kyllä romanit, *de reisende*, juutalaiset ja uudet vähemmistöt, tamilit, somalit ja muut, ollut sanaakaan metsäsuomalaisista eikä kveeneistä, ruijansuomalaisista. Sain mahdollisuuden lisätä näitä koskevan kappaleen lausunтовastaukseen. Keväällä 1980 järjestettiin Rovaniemellä Turun Siirtolaisuusinstituutin masinoimana seminaari, jossa keskityttiin nimenomaan Jäämeren rannan suomalaisvähemmistöön. Valmistin sinne esitelmän tai oikeammin tutkimussuunnitelman kveenien tutkimukseksi (Saressalo 1982b). Ajan myötä asia kehittyi ja vuodet 1982–1986 olin Turun yliopiston edustaja projektissa, jonka nimi oli *Kvensk folkekultur i Nord-Norge*. Toisena osapuolena oli Tromssan museo, nykyisin osa Norjan arktista yliopistoa. Siellä kollegoitani olivat Venke Olsen ja Håvard Dahl Bratrein. Kiertelin noiden vuosien aikana Ruijan rantoja metsästävässä kveenejä ja kuvittelemaani kveenikulttuuria, jonka keskeiskysymykset olin oppinut jo Samuli Paulaharjun teoksista (Paulaharju 1928; 1935). Itse asiassa lähtökohta oli sama kuin saamelaisen folkloren keruuprojektissa: tutkia sitä, mitä ihmisten pitäisi tietää omasta folklorestaan. Ajattelin näin mitata perinteen häviämistä, akkulturaatiota ja assimilaatioprosessia.

Fyysisesti olin palannut takaisin Fennicumin turvallisiin suojiin Bergenin kauden jälkeen. Nyt kuitenkin Fennicumin kellariin, jossa sijaitsivat äänitearkiston varastotilat ja jossa eli riittävästi homesieni-itiöitä. Mukanani projektissa olivat muiden muassa Marjut Huuskonen ja Salla Taavetti. Hänet menetimme sitten lopullisesti Ruijaan, kun hän lähti järjestämään kveeniarkiston kaksoisarkistoa Tromssaan ja jäi sille tielleen. Toki yhteyksiä on pidetty näihin päiviin asti. Noihin aikoihin Lauri Honko oli jo akatemiaprofessori, eikä meillä ollut suorita tutkimuskontakteja.

Ekotyypistä etnotyyppiin

Viiden vuoden kenttätyössä opin kuitenkin sen, mitä Lauri Honko oli aina painottanut: kuuntele, anna ihmisten puhua. Tajusin tämän sanoman merkittävyyden vasta, kun olin jo hieman

turhautuneena haastatellut ihmisiä siitä, mitä näiden pitäisi tietää omasta kulttuuristaan, perinnekertomusmotiiveista ja etnografiasta. Kunnes eräänä päivänä Ida Tuomainen Vesisaarella pysäytti minut ja käski kuuntelemaan. Kuuntelemaan vähemmistön ääntä! Ja kuuntelin ja tutkimukseni perinnetiivien stahanovilaisen keräämisen sijaan mieleni orientoitui vähemmistöidentiteetin symbolien, meikäläisyyksien, etsimiseen.

Tuon työn yhteydessä pääsin kehittämään myös Lauri Hongon tarjoamaa, aikoinaan jo von Sydowin kehittämää käsitettä *ecotype* (oikotyyppe), jolla tarkoitetaan jonkin perinnetuotteen paikallistamista, paikallisversiota (Honko 1972). Kun tutkin etnistä vähemmistöä, päädyin ensiksikin termiin *minoritylore* ja edelleen *etnotyyppi*, joka siis käsittää perinnetuotteen etnistämisaikojen (Saressalo 1986). Siis universaalien tradition sopeuttamisen vähemmistön omaan etniseen fokuksiin. Kun tällaisen folkloreaineiston syvin sanoma on usein puolustuksellinen ulkopuolista uhkaa vastaan, johdin siitä käsitteen *defensiivinen etninen folklore*, josta kirjoitin jo mainitsemani artikkelin staaloperinteestä (Saressalo 1987).

Kveenikysymys muhi tamperelaisessa kulttuurivirkamiespäässäni kymmenkunta vuotta, kunnes se kesällä 1995 purkautui ja johti väitöskirjaan (Saressalo 1996), jota puolustin kesäkuussa 1996 neljä tuntia professori Juha Pentikäisen ollessa opponenttina. Tuolloin väitöksen jälkeen sain Lauri Hongolta ”palkinnoksi” teoksen *The Great Bear*, jonka nimiölehdelle hän oli kirjoittanut: ”Olipa ihailtavan sujuvaa ja tiukkaa – Onnittelut Lassi Saressalolle väitöskirjan puolustuksesta”. Teos on aarre kirjahyllyssäni.

Folkloren oppien sovellutusta

Jätin aktiivin yliopistouran lopullisesti vuonna 1987 ja siirryin ensin Turun kaupungin palvelukseen Vanhan Suurtorin kulttuurikeskuksen kehittäjäksi ja johtajaksi ja vuonna 1989 Tampereen kaupungin kulttuuritoimenjohtajaksi. Mutta sielläkin Lauri Hongon opetukset olivat mukana.

Hongon kiinnostus kulttuuri-identiteetin kysymyksiin oli inspiroivaa. Kulttuurisen minuuden ja toisaalta kulttuurisen toiseuden ongelmat olivat hänelle tärkeitä, ja niistä saadut kysymyksenasettelut olivat myös tärkeitä itselleni, kun lähdin työskentelemään julkishallinnon tehtäviin kunnallisen kulttuurihallinnon pariin.

Jo opintojen alkuvaiheessa, kun opettelimme kulttuurin tutkimuksen käsitteitä, tarjosi Lauri Hongon *Uskontotieteen oppisanasto* (Honko 1971) kulttuurin määritelmän, joka on kulkenut mukana vuosikymmenet. Sen takana on E. Adamson Hoebelin teoksessa *Primitiivinen kulttuuri* tarjoama kulttuurin määritelmä (Hoebel 1965).

Kulttuuri on kulloisenkin yhteisön jäsenelle ominaisten opittujen käyttäytymispiirteiden ja -kaavojen sekä näiden tuotteiden yhtenäinen integroitunut, yhtenäinen kokonaisuus. Se on sosiaalisen keksimisen tulosta, ei biologisen periytymisen. Se siirtyy ja pysyy voimassa vain tiedonvälityksen ja oppimisen avulla. Lyhyesti sanoen: se ei perustu vaistoon.

Osana kulttuuritoimenjohtajan työtä sain johtaakseni Tampereen kaupungin ensimmäisen maahanmuuttopoliittisen ohjelman laatimisen vuonna 2000 (Saressalo 2000b). Työryhmässä olivat mukana käytännössä kaikki ne kaupungin tahot, joita maahanmuutto koski. Ilmeni, että yksi suurimmista ongelmista oli sovittaa toisiinsa sosiaalisen sektorin ja kulttuurisektorin

ajatukselliset lähtökohdat. Sosiaalipuolella ajateltiin, että maahanmuuttajien sopeuttamistyössä tehdään kaikki se, mitä laki vaatii, kun taas kulttuuripuolella – johon sisällytin nyt myös nuoriso- ja liikuntatoimen – ajateltiin, että tehdään kaikki se, mitä laki ei erityisesti kiellä.

Tuossa yhteydessä saatoinkin käyttää hyväkseni Lauri Hongon ajatusmaailmaani istuttamia ajatuksia kulttuurien sopeutumistorioista, akkulturaation ja assimilaation eroista, kulttuurien monimuotoisuudesta, vähemmistöjen ja enemmistöjen yhdenvertaisuudesta, ja yksilön ja yhteisön kulttuurisista sidonnaisuuksista yhdistettynä sosiaalipsykologiseen enkulturaatio-teoriaan. Etniset stereotyyppit kulttuurien tutkimuksessa olivat jo kauan olleet yksi mieliaiheittäni, ja neidän heijastavat juuri kulttuurista suhtautumista toiseuksiin (Saressalo1982c). Näitä kaikkia tarvitsin, kun sijoitin itseni hallintoviranomaisena maahanmuuttajakysymysten vaikeaan vyyhteen.

Kun edellä mainitsemaani Lauri Hongon tarjoamaa hoebelilaista kulttuurin määritelmää sitten jouduin soveltamaan maahanmuuttajaväestön kotouttamistyön suunnitteluun, oli työryhmäni lopulta ymmärrettävä, että ihmiset toiselta puolen maailmaa eivät tietenkään ole oppineet ajattelemaan meidän laillamme. Heidän käsityksensä elämisen muodosta on rakentunut sen oppimisen ja kulttuurisen informaation välittämisen varaan, joka heille on tarjottu. Enkulturaatio kulttuuriin tapahtuu jo lapsuudessa ja silloin saadaan ajattelun ja maailmankäsityksen rakennepuiksi juuri ne elementit, jotka ovat tarjolla lähtökulttuurissa. Uuden kulttuurin tarjoaminen, tai edes sopeutetun kulttuurisen ymmärtämisen opettaminen, edellyttää lähtökulttuurin ymmärtämistä. Sitä, että kukaan enkulturoitu ei koskaan voi kokonaan muuttua toiseksi, mutta että oman kulttuurin ja tavatun uuden kulttuurin kohtaamisessa on mahdollista rakentaa kolmansia kulttuureita, joissa opitut ja uusina omaksuttavat elementit kohtaavat ja keskustelevat keskenään.

Edellisen perusteella, ja tätä viime vuosien kotouttamispolitiikkakeskustelua seuranneena, on mielestäni selvää, että monikulttuurisuus käsite suomalaisessa yhteiskunnassa ei toimi – monikulttuurisuus tarkoittaa sitä, että valtakulttuuri ja alakulttuurit eivät pysty keskustelemaan keskenään. Eivät toisaalta myöskään alakulttuurit keskenään. Tämähän on nyt havaittu laajalti ympäri maailman – erityisesti lähinaapurissamme. Sen sijaan kulttuurisesti monimuotoinen yhteiskunta käsitetasolla sallii erilaisuudet ja käytännön tasolla molemminpuolisen sopeutumisen, ja luo tavallaan kolmansia kulttuureja. Se kuitenkin asettaa selkeän reunaehdon tarjoamalla käsitteen yhteiskunta, joka on yhteinen. Miten siihen päästään, on sitten toinen asia, johon liittyyvään tutkimukseen ja keskusteluun toivon kulttuurien tutkijoiden, meidän kaikkien, osallistuvan ihan tosissaan. Kyse on kulttuuripolitiikasta, ei sosiaalipolitiikasta.

Toinen asia kulttuurihallinnon tehtävissäni, johon Lauri Hongon ajattelu on vaikuttanut, on yleisempi. Käsitteiden ”kulttuuri” ja ”taide” välillä vallitsee edelleenkin laaja sekaannus. Usein ne käsitetään toistensa synonyymeiksi. On todettava, että taide-elämän organisaatioiden hallinto on perinteisesti ollut taidekentän ammattilaisten hallussa. Valtiotasoinen ja kunnallinen kulttuuritoimi on kuitenkin monestakin syystä ollut hallintoammattilaisten hallussa. Tällä tarkoitan sitä, että kulttuurihallinnon johtavat virkamiehet ovat olleet, ja toivottavasti ovat vieläkin, taiteellisten intohimojen ulkopuolella. He ovat ikään kuin taidepoliittisesti puolueettomia viranhaltijoita, jotka toki mahdollistavat toiminnan ja luovuttavat varsinaisen taidesisältöisen päätöksenteon ja kehitysvaiheet taiteilijoiden hoidettavaksi.

Mutta taidekäsityksen yläpuolella on oltava laajempi käsitys kulttuurista. Uskoisin, että Lauri Hongon näkemys kulttuurista elämisenä, elämisen muotona, on vaikuttanut siihen, että yksi motoistani on ollut: kulttuuri on elämistä, taide siitä kertomista.

Moninaisista opeista olen professori Lauri Hongolle, oppi-isälleni, syvästi kiitollinen.

Lähteet ja kirjallisuus

Enges, Pasi. 2012. *”Minä melkein uskon”. Yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä.* Sarja C osa 338. Turku: Turun yliopiston julkaisu.

Foster, George M. 1972. *”The Anatomy of Envy.”* *Current Anthropology* 13(2):165–202. <https://doi.org/10.1086/201267>.

Hoebel, Adamson E. 1965. *Primitiivinen kulttuuri.* Porvoo: WSOY.

Honko, Lauri. 1962. *Geisterglaube in Ingermanland I.* FF Communications 185. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Honko, Lauri. 1967. *”Perinneanalyysin tehtävistä.”* *Sananjalka* 9(1):125–149. <https://doi.org/10.30673/sja.86320>.

Honko, Lauri. 1971. *Uskontotieteen oppisanastoa.* Uskontotieteen laitos. Turku: Turun yliopisto.

Honko, Lauri. 1972. *”Perinne-ekologiaa, miten ja miksi?”* *Sananjalka* 14(1):95–104. <https://doi.org/10.30673/sja.86368>.

Honko, Lauri. 1979. *”Perinteen sopeutumisesta.”* *Sananjalka* 21(1):57–76. <https://doi.org/10.30673/sja.86430>.

Honko, Lauri ja Orvar Löfgren. 1981. *Tradition och miljö: ett kulturekologiskt perspektiv.* Lund: Liber Läromedel.

Honko, Lauri ja Juha Pentikäinen. 1970. *Kulttuuriantropologia.* Tiedon portaat VIII. Helsinki: WS.

Huuskonen, Marjut. 2004. *Stuorra Jovnnan ladut. Tenonsaamelaisten ympäristökertomusten maailmat.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ISFNR: The International Society For Folk Narrative Research.

Kallio, Kati, Grünthal, Riho ja Lassi Saressalo. 2021. *Inkerikot, setot ja vatjalaiset. Kansankulttuuri, kieli ja uskomusperinteet.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1467>.

Paulaharju, Samuli. 1928. *Ruijan suomalaisia.* Porvoo: WSOY.

Paulaharju, Samuli. 1935. *Ruijan äärimmäisillä saarilla.* Porvoo: WSOY.

Saressalo, Lassi. 1973. *Inkerin Para.* Folkloristiikan pro gradu. Folkloristiikan laitos. Turun yliopisto.

Saressalo, Lassi. 1981a. *Aihehakemisto: Inkerin henkisen kansanperinteen keruuprojekti.* Turku: Turun yliopisto

Saressalo, Lassi. 1981b. *Tiefenforschung in einem samischen Dorf.* *Fabula* 22(1/2).

Saressalo, Lassi. 1982a. *Talvadaksen kylän etno-historiallinen kehitys. Etnologinen tutkimus tenonsaamelaisen kylän elinkeinomuutoksesta.* Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. Turku: Turun yliopisto.

- Saressalo, Lassi. 1982b. "Synspunkt på forskning og innsamling av folkekulturen i Nord-Noreg. Näkökohtia Pohjois-Norjan kansankulttuurin tutkimuksesta ja keräämisestä." Teoksessa *Finnene ved Nordishavets strender Suomalaiset Jäämeren rannoilla*, toimittanut Maija-Liisa Kalhama, 157–168. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Saressalo, Lassi. 1982c. "Om etniska stereotyper." *Folk og ressurser i Nord. Foredrag fra symposium om midt- og nordskandinavisk kultur ved universitetet i Trondheim, Norges Laererhøgskole, 21-23 Juni 1982*. Trondheim: Tapir.
- Saressalo, Lassi. 1985. "Kadja-Nilla – avain perinteen sanottavaan." *Etiäinen* 1. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.
- Saressalo, Lassi. 1986. "From Oicotype (Ecotype) to the Study of Ethnotypes. A Perspective to Studying the Identity of the Finnish Minority in Northern Norway." *Acta Borealia* 3(2): 3–17. <https://doi.org/10.1080/08003838608580332>.
- Saressalo, Lassi. 1987. "The Threat from Without. An Examination of Defensive Ethnic Folklore." *Scripta institute Donneriana Aboensis* 12:251–257. <https://doi.org/10.30674/scripta.67165>.
- Saressalo, Lassi. 1996. *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saressalo, Lassi. 2000a, 2003. *Inkeri. Ingeri, Ингерманландна. Kertomus Inkerin kansoista ja kulttuureista*. Tampereen museon julkaisuja 56. Tampere: Tampereen kaupunki
- Saressalo, Lassi. 2000b. *Tampereen kaupungin maahanmuuttaja- ja kotoutusohjelma*. (Kokoaja ja pääkirjoittaja). Tampere: Tampereen kaupunki. Asiakirja.
- Saressalo, Lassi. 2005. *Vepsä. Maa, kansa, kulttuuri*. Helsinki ja Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1005 ja Tampereen museoiden julkaisuja 81.
- Simonsuuri, Lauri. 1961. *Typen- und Motivverzeichnis der finnischen mythischen Sagen*. FF Communications 182. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia

Lassi Saressalo on folkloristiikan dosentti Turun yliopistossa.